

Rechtsleer

Successieplanning met een levensverzekering: enkele knelpunten

Nathalie Labeeuw¹ en Bart Verdickt*

Inleiding

95. Levensverzekeringen beslaan een alsmaar groter aandeel in de samenstelling van het vermogen. Daar waar vroeger de levensverzekering *un moyen de prévoyance* was, is het verworpen tot soms één van de belangrijkste vermogensbestanddelen van iemands vermogen. Omwille van het popularisme van *estate planning* dezer dagen menen wij dat het geen overbodige luxe is dit product te kaderen als planningsinstrument.

Diverse financiële producten, zoals aandelen, obligaties, liquiditeiten... maken niet zelden het voorwerp uit van een vermogensoverdracht door middel van een schenking. Sinds de invoering van een vlak verlaagd tarief voor schenkingen in de drie gewesten, wordt veel frequenter overgegaan tot vermogensoverdrachten tijdens het leven. Het verschil tussen de schenkingsrechten en de successierechten is immers veel groter geworden dan vroeger. In de rechte lijn en tussen echtgenoten of wettelijke samenwoners kan een schenking een besparing opleveren in het Vlaamse Gewest van 24% (3% i.p.v. 27%)² op het overgedragen vermogen, althans voor roerende goederen³. In de zijlijn kan het verschil zelfs 58% bedragen (7% i.p.v. 65%)⁴.

Deze vaststelling leidt tot de vraag in welke mate met de levensverzekering dezelfde weg kan worden bewandeld als met andere financiële producten⁵. Concreter: kan de levensverzekering worden gecombineerd met een schenking om zo

¹ Tiberghien Advocaten.

* Tiberghien Advocaten en assistent Instituut Familiaal Vermogensrecht K.U.Leuven.

² Vgl. art. 48 Vl. W. Succ. met art. 131 § 2 Vl. W. Reg.

³ Voor onroerende goederen verschillen de tarieven niet substantieel in de mate dat van een besparing niet echt sprake kan zijn. We zullen deze goederen dan ook niet betrekken in dit werk.

⁴ Vgl. art. 48 Vl. W. Succ. met art. 131 § 2 Vl. W. Reg.

⁵ Van Zantbeek onderzocht reeds of de levensverzekering het successieplanningsinstrument bij uitstek uitmaakt: A. VAN ZANTBEEK, "De levensverzekering, het successieplanningsinstrument bij uitstek?", in B. TILLEMANS en A. VERBEKE (eds.), *Knelpunten kanscontracten*, Antwerpen, Intersentia, 2004, 142-173.

een deel van het vermogen over te dragen zodat hierover geen successierechten meer verschuldigd zijn?

96. We zullen deze bijdrage aanvangen met een bespreking van enkele algemeenheden inzake levensverzekeringen. In een volgend punt gaan we na wat de fiscale gevolgen zijn van een levensverzekering om ten slotte te eindigen met een onderzoek naar de mogelijkheden van de schenking van de levensverzekering.

1. De levensverzekering: enkele algemeenheden

97. Het lijkt ons nuttig vooreerst kort enkele algemeenheden van de levensverzekering te schetsen met de nadruk op de partijen die optreden. Hierbij gaan we ervan uit dat de principes van de levensverzekering bij de lezer gekend zijn, zodat wij ons kunnen beperken tot de relevante aspecten inzake vermogensplanning.

98. Artikel 97 van de wet op de landverzekeringsovereenkomsten (hierna afgekort als “LVO”) definieert de levensverzekering als een “persoonsverzekering, waarbij het zich voordoen van het verzekerd voorval alleen afhankelijk is van de menselijke levensduur”.

Een *zuivere levensverzekering* is een overeenkomst waarbij een kapitaal wordt uitbetaald bij het overlijden van het verzekerd hoofd ongeacht of de verzekering is aangegaan door een persoon in zijn eigen voordeel of in het voordeel van een derde. Een *gemengde levensverzekering* is de overeenkomst waarbij een kapitaal wordt uitbetaald ofwel bij het overlijden vóór het bereiken van een bepaalde datum of leeftijd ofwel bij het bereiken van die bepaalde datum of leeftijd⁶.

De begunstigde is daarbij geen contracterende partij. Juridisch wordt de levensverzekering gekwalificeerd als een beding ten behoeve van een derde⁷, hetgeen zijn rol speelt op het niveau van de successierechten (zie randnr. 134 e.v.).

Wie zijn de actoren bij een levensverzekering?

⁶ Circ. nr. 16/2006, 31 juli 2006. Ook een tak 21 of 23 valt onder deze laatste categorie.

⁷ In dezelfde zin met verdere nuanceringen: M. PUELINCKX-COENE, “Het moeilijke huwelijk tussen erfrecht en levensverzekeringen”, *TEP* 2005/5, 324.

A. De verzekeringnemer

99. De eerste partij bij het afsluiten van een levensverzekeringsovereenkomst is de verzekeringnemer. Ingevolge artikel 1 LVO is de verzekeringnemer diegene die zich verbindt tot de betaling van een vaste of veranderlijke premie in ruil waarvoor hij een in de verzekeringsovereenkomst bepaalde prestatie geleverd ziet door de verzekeraar ingeval zich een onzekere gebeurtenis voordoet. In concreto is de term “onzeker” niet volledig juist, aangezien een levensverzekering verbonden is aan het overlijden van een bepaalde persoon, zijnde het verzekerd hoofd. Het overlijden van een persoon is echter geen “onzekere” gebeurtenis, maar wel een termijn. Met andere woorden, we gaan allemaal dood, dat is zeker, we weten alleen niet wanneer.

100. Deze verzekeringnemer heeft alle macht, althans voor zover de begunstigde niet heeft aanvaard⁸. Zo beschikt hij onder meer over het recht om de verzekerde en de begunstigde aan te duiden, het recht van afkoop, het recht om zijn rechten over te dragen en kan hij het gepaste moment van uitkering kiezen.

Voorbeeld: Grootvader (A) duidt zowel zijn kleinkind (B) als zichzelf aan als begunstigde van de levensverzekering. Er wordt verder bepaald dat:

– indien het kleinkind in leven is op 25 jaar, de uitkering dan naar dat kleinkind gaat;

– indien het kleinkind vóór zijn 25^e zou overleden zijn, de uitkering dan naar de grootvader (of naar zijn nalatenschap) gaat.

101. Als verzekeringnemer bevindt men zich in een vrij comfortabele positie, omdat de zonet opgesomde rechten de verzekeringnemer exclusief toebehoren. Deze exclusiviteit houdt in dat derden ze niet kunnen uitoefenen, tenzij de rechten werden overgedragen door de verzekeringnemer. Daarenboven vererven deze rechten niet⁹.

⁸ Art. 112, 114 en 119 LVO.

⁹ Art. 106 LVO bepaalt dat noch de echtgenoot, noch de wettelijk vertegenwoordigers, noch de erfgenamen of rechthebbenden, noch de schuldeisers de begunstigde kunnen aanwijzen.

Art. 112 LVO bepaalt dat het recht van herroeping (van de begunstiging) uitsluitend toekomt aan de verzekeringnemer. Het kan alleen door hem worden uitgeoefend en niet door zijn echtgenoot, wettelijke vertegenwoordigers, schuldeisers of zijn erfgenamen of rechthebbenden, behalve (wat deze laatste personen betreft) in geval van art. 957 B.W. (= geval van herroeping van een schenking wegens ondankbaarheid).

Art. 114 LVO bepaalt dat het recht van afkoop niet door zijn echtgenoot, noch door zijn schuldeisers kan worden uitgeoefend.

Art. 119 LVO bepaalt dat het recht van overdracht niet door zijn echtgenoot, noch door zijn schuldeisers kan worden uitgeoefend.

Bij het overlijden van de verzekeringnemer doven diens rechten uit en is de polis als het ware geblokkeerd¹⁰. De begunstigde heeft in dat geval nog geen recht op de verzekeringsprestatie. Hij verkrijgt dit recht maar bij overlijden van het verzekerd hoofd.

102. Wat de bekwaamheid van de verzekeringnemer betreft, kan men geconfronteerd worden met één van de volgende situaties. In principe is iedere meerderjarige persoon rechts- en handelingsbekwaam om een levensverzekeringsovereenkomst af te sluiten. Wanneer de meerderjarige persoon echter onder een beschermingsstatuut werd geplaatst (verlengde minderjarigheid, voorlopig bewind...), moet worden nagegaan of de beschermde persoon zelfstandig kan optreden bij het afsluiten van het levensverzekeringscontract. Bij een persoon die onder voorlopig bewind werd gesteld, zal moeten worden nagegaan welke de bevoegdheden zijn van de voorlopige bewindvoerder. Indien deze een algemene bevoegdheid heeft, kan de voorlopige bewindvoerder zonder bijzondere machtiging van de vrederechter een levensverzekering afsluiten in naam en voor rekening van de beschermde persoon. Enkel wanneer gelden van de beschermde persoon worden aangewend voor de betaling van de premie, zal een machtiging moeten worden gevraagd aan de bevoegde vrederechter¹¹. Hiermee rekening houdend, zal een voorzichtig voorlopig bewindvoerder in ieder geval de machtiging van de vrederechter vragen vooraleer wordt overgegaan tot het afsluiten van de levensverzekeringsovereenkomst. Immers, het afsluiten van de levensverzekeringsovereenkomst doet een verplichting tot betaling ontstaan in hoofde van de verzekeringnemer. Wanneer de levensverzekeringsovereenkomst eerst werd afgesloten (waardoor dus de verplichting tot betaling is ontstaan), maar de vrederechter geeft geen machtiging om te betalen, kan dit leiden tot contractuele tekortkoming met alle gevolgen vanden...

103. Ook een minderjarige kan een levensverzekering afsluiten. Hij moet daarbij wel worden vertegenwoordigd door (één van) zijn ouders¹². Wij menen dat het bij de keuze van levensverzekering (in de hypothese dat deze door een minderjarige wordt afgesloten) de voorkeur verdient een conservatieve houding aan te nemen en te opteren voor een tak 21-levensverzekering, eerder dan voor een tak 23-levensverzekering. Een tak 21 heeft immers veel kenmerken van een spaarproduct, in die zin dat er een kapitaalgarantie is en een vaste minimale rente wordt gegarandeerd. Bij een tak 23 ontbreekt de waarborg van een gega-

¹⁰ P. VAN EESBEECK, "Levensverzekering/Algemeen juridisch kader", *HEP* 7/1, 6.

¹¹ Art. 488bis/f § 3, b) B.W.

¹² Art. 376 B.W.

randeerd rendement en wordt om die reden beter vermeden. Nochtans is deze loutere vertegenwoordiging door (één van) de ouders niet steeds voldoende. Indien de premiebetaling geschiedt met gelden afkomstig van het vermogen van de minderjarige zelf, is daarvoor de bijzondere en voorafgaande machtiging van de vrederechter vereist¹³. Deze laatste machtiging is uiteraard niet vereist wanneer de levensverzekeringsovereenkomst wordt afgesloten op naam van de minderjarige, maar de premie betaald wordt door anderen, bijvoorbeeld door de (groot)ouder(s). Bijgevolg is het mogelijk om een minderjarige als verzekeringnemer te laten optreden middels de enkele vertegenwoordiging van de ouders indien ook deze laatsten (of andere personen) de gelden voor de premiebetaling ter beschikking stellen.

104. Kunnen, tot slot, echtgenoten een levensverzekering afsluiten? Deze vraag lijkt op het eerste gezicht overbodig. Uiteraard kunnen echtgenoten in principe alleen, dit wil zeggen zonder de noodzakelijke tussenkomst van de andere echtgenoot, een levensverzekering afsluiten. Artikel 127 LVO voorziet het zelfs met zoveel woorden. Toch is enige voorzichtigheid hier op zijn plaats, indien de echtgenoten gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel en een derde wordt aangeduid als begunstigde van de levensverzekering. Zoals men weet, kan het aanduiden van een derde als begunstigde van een levensverzekering als een onrechtstreekse schenking (beding ten behoeve van een derde) worden beschouwd (zie ook randnr. 115). Artikel 1419 B.W. vereist de toestemming van de andere echtgenoot voor beschikkingen om niet (dus zowel rechtstreekse als onrechtstreekse giften) die het gemeenschappelijk vermogen betreffen. Ontbreekt deze toestemming dan kan de gestelde rechtshandeling worden nietig verklaard overeenkomstig artikel 1422, 1° B.W. *A contrario* kan deze toestemming achterwege worden gelaten indien het eigen vermogen van de echtgenoot instaat voor de premiebetaling. In deze situatie zou de schenking wel nietig kunnen worden verklaard indien zij de belangen van het gezin in gevaar brengt¹⁴.

B. De begunstigde

1. Aanduiding van de begunstigde

105. Hierboven werd reeds kort vermeld dat de begunstigde diegene is die recht heeft op een verzekeringsprestatie bij overlijden van het verzekerde hoofd. Wie

¹³ Art. 378 B.W. jo art. 410 § 1, 1° B.W.

¹⁴ Art. 224 B.W.

uiteindelijk optreedt als begunstigde van een levensverzekering, wordt beoordeeld bij het opeisbaar worden van de prestaties¹⁵. Het kan daarbij nuttig zijn om reeds bij aanvang te voorzien in een subsidiaire begunstiging (bv. mijn echtgenote en bij gebreke ervan mijn kinderen).

106. De aanduiding van de begunstigde, en ook de mogelijke herroeping of wijziging, zijn formele rechtshandelingen en vereisen een geschrift¹⁶. Een geschrift volstaat, zodat de aanduiding, maar ook de herroeping en de wijziging desgevallend bij testament of middels enig ander document kunnen geschieden. Per uitzondering wordt een begin van bewijs door geschrift aanvaard, mits aanvulling met overeenstemmende vermoedens¹⁷. Het belang van een juiste libellering van de begunstigingsclausule kan niet genoeg onderstreept worden. Al te vaak worden stijlformules gehanteerd die tot een totaal andere uitkomst leiden dan wat de verzekeringnemer in gedachten had bij het afsluiten van de verzekering.

107. Het recht om een begunstigde aan te duiden behoort exclusief toe aan de verzekeringnemer, behoudens indien dat recht werd overgedragen. De mogelijkheid om een begunstigde te benoemen, en mogelijks deze te herroepen, zorgt voor controle op de levensverzekering in hoofde van de verzekeringnemer. Immers, hij beslist wie begunstigde wordt en of deze het verdient om begunstigde te blijven, althans zolang de begunstiging niet is aanvaard.

108. De aanduiding van de begunstigde kan generiek of nominatief gebeuren¹⁸. Deze omschrijving wordt beoordeeld op het moment van de uitkering, zodat deze aanduiding niet al te lichtzinnig mag gebeuren. Ook moet rekening worden gehouden met de juridische onbekwaamheid van sommige personen om als begunstigde te worden aangeduid (bv. artsen, apothekers, ...) ¹⁹. Dit kan ons inziens het best geïllustreerd worden aan de hand van enkele voorbeelden.

Voorbeeld 1: Herman sluit een levensverzekering af. Hij duidt als begunstigde zijn drie kinderen met naam aan: Marie, Charles en Kitty. Kitty overlijdt ten gevolge van een verkeersongeval en laat zelf drie kinderen na: Jozefien, Annabel en Louise. Herman kan het verlies van zijn dochter niet verwerken en overlijdt aan een hartaanval.

Oplossing: het kapitaal van de levensverzekering wordt verdeeld

¹⁵ P. VAN EESBEECK, "Levensverzekering/Begunstigingsclausule", HEP 7/2, 13.

¹⁶ Art. 10, 106 en 112 LVO.

¹⁷ Art. 10 LVO.

¹⁸ Voor een aantal praktische voorbeelden: P. VAN EESBEECK, "Levensverzekering/Begunstigingsclausule", HEP 7/2, 13.

¹⁹ Art. 907 en 909 B.W.

onder Marie en Charles. De kinderen van Kitty krijgen helaas niets. Er is dus geen plaatsvervulling. Dit ware nochtans anders geweest indien Herman als begunstigde had aangeduid "mijn kinderen". Artikel 109 LVO voorziet immers voor deze hypothese in een plaatsvervulling.

De enige mogelijkheid voor de kinderen van Kitty om toch nog een deel van het uitgekeerde kapitaal te verkrijgen, is een beroep te doen op het arrest van het Grondwettelijk Hof van 24 juni 2008 en aan te tonen dat het de facto om een beleggingsverzekering gaat waardoor de reservataire aanspraken van wijlen hun moeder aangetast zijn (zie hierover verder randnr. 129).

Regel: de LVO voorziet enkel in plaatsvervulling voor kinderen en enkel voor zover zij niet bij name als begunstigden worden aangewezen. Hiervan kan desgewenst afgeweken worden in de begunstigingsclausule.

Voorbeeld 2: Mijnheer De Cock heeft uit zijn eerste huwelijk twee kinderen, Miep en Els. Hij leeft echter op voet van oorlog met hen. Miep en Els wensen ook geen contact meer met hun vader. Mijnheer De Cock laat het niet aan zijn hart komen, hertrouwt met Betty en sticht een hecht gezin met vier kinderen. Mijnheer De Cock sluit een levensverzekering af op zijn eigen hoofd met als begunstigden "mijn echtgenote en kinderen".

Oplossing: het uitgekeerd kapitaal zal worden verdeeld tussen Betty en de zes kinderen van de heer De Cock. Betty krijgt de helft hiervan in volle eigendom en de zes kinderen verkrijgen ieder 1/12 in volle eigendom.

Regel: de verdeling van het verzekeringskapitaal wijkt af van de gewone erfrechtelijke regels. Overeenkomstig artikel 110 LVO wordt het recht op prestaties voor de helft verleend aan de echtgenoot en voor de helft aan de kinderen, tenzij anders is bedongen.

Eventuele testamentaire bepalingen (bv. 1/2 voor kind A, 1/4 voor kind B en C) bepalen dus geenszins het lot van de verzekeringsprestatie. Men zal bedrogen uitkomen. Het overlijdenskapitaal maakt immers in principe geen deel uit van de nalatenschap, maar betreft een *iure proprio* in hoofde van de begunstigden. Volgens de LVO gaat de verzekeringsprestatie vooraf aan de toepassing van het erfrecht en valt (of beter gezegd: viel – zie randnr. 129) buiten de vereffening-verdeling van de nalatenschap.

109. Ook ingeval een minderjarige gerechtigd is op de verzekeringsprestatie is het onderscheid tussen een generieke of nominatieve aanduiding van belang. Indien een minderjarige tot de begunstiging komt ingevolge een generieke aanduiding “mijn erfgenamen”, dan is de tussenkomst van de rechter vereist omdat de aanvaarding van een nalatenschap door een minderjarige onder voorrecht van boedelbeschrijving dient te gebeuren²⁰. Bovendien zullen de uitgekeerde gelden op een geblokkeerde rekening op naam van de minderjarige moeten worden geplaatst. Geschiedt de begunstiging ingevolge een nominatieve aanduiding, dan valt de uitkering buiten de nalatenschap, zodat de tussenkomst van de vrede-rechter niet nodig is. Let wel: indien de begunstiging formeel zou worden aanvaard, is deze tussenkomst wel vereist, althans voor zover we staan voor een beding ten behoeve van een derde²¹.

110. Ook blijkt er vaak een misverstand te bestaan over de kwalitatieve verdeling ingeval verschillende partijen samen worden aangeduid als begunstigde.

Voorbeeld 1: Indien als begunstigde van de levensverzekering wordt aangeduid “mijn echtgenote en, bij gebreke, de kinderen”, krijgt de echtgenote (althans voor zover zij nog in leven is bij het zich realiseren van het verzekerd risico) alles. De kinderen krijgen niets.

Voorbeeld 2: Indien als begunstigde van de levensverzekering wordt aangeduid “mijn echtgenote samen met mijn kinderen”, krijgt de echtgenote de helft van de uitkering in volle eigendom en de kinderen krijgen samen de andere helft in volle eigendom.

De kwalitatieve verdeling van de uitkering wijkt bijgevolg af van het wettelijk erfrecht, waarbij de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik verkrijgt, terwijl de kinderen de blote eigendom ontvangen. Uiteraard zijn ook hier afwijkingen mogelijk, maar die moeten dan duidelijk omschreven worden.

Wanneer er geen kwantitatieve verdeling wordt voorzien in de begunstigingsclausule, wordt de uitkering voor het overige in gelijke delen verdeeld (behalve dus bij samenloop van echtgenoot en kinderen).

111. Tot slot kan er ook enige discussie bestaan wanneer als begunstigden “de wettige erfgenamen” werden aangeduid. Meerbepaald rijst hierbij de vraag of de begunstigden de nalatenschap van de verzekeringnemer al dan niet moeten

²⁰ Art. 793 B.W. jo. art. 410 § 1, 5° B.W.

²¹ Art. 410, 6° B.W.

aanvaarden om ook tot het verzekeringskapitaal te kunnen komen. De rechtsleer is hierover verdeeld. Sommigen – waarbij wij ons aansluiten – zijn van mening dat de begunstigten ook effectief de nalatenschap moeten aanvaarden (zuiver of onder voorrecht van boedelbeschrijving)²². Zolang dit niet gebeurd is, zijn zij slechts “erfgerechtigden”. Anderen zijn echter van mening dat met de aanduiding “wettige erfgenamen” aan de begunstigten een eigen recht (*iure proprio*) geeft op de verzekeringsprestatie, los van het feit of zij de nalatenschap al dan niet aanvaarden²³.

112. Voorgaande hypothesen betroffen steeds de (vermoedelijk in de praktijk meest voorkomende) situatie waarbij de verzekeringnemer (generiek of nominatief) een begunstigde heeft aangeduid. Bij gebreke van aanduiding van enige begunstigde treedt de verzekeringnemer zelf op als begunstigde of, bij zijn overlijden, zijn nalatenschap. Men wordt immers steeds geacht zichzelf te verbinden²⁴.

2. Aanvaarding van de begunstiging

113. De aanvaarding door de begunstigde vormt een cruciale fase voor diegene die aan vermogensplanning wil doen door middel van een levensverzekering. Is de begunstiging nog niet formeel aanvaard, dan zijn wijziging en herroeping van de begunstiging te allen tijde mogelijk. We hebben reeds opgemerkt dat de verzekeringnemer hierdoor controle over de levensverzekering behoudt. Voor de wijziging of herroeping van de begunstiging volstaat een geschrift en is geen bijvoegsel aan de polis vereist. Deze herroeping kan dus geschieden in een testament, een echtscheidingsovereenkomst ...

114. De andere hypothese (van de aanvaarde begunstiging) is veel minder gunstig voor de verzekeringnemer, althans in de hypothese dat hij enige zeggenschap wenst te behouden. Het gevolg van deze aanvaarding is dat de wijziging of de herroeping van de begunstiging niet meer mogelijk is zonder akkoord van de begunstigde. Nochtans hoeft dit niet zo negatief te zijn. Het kan bijvoorbeeld in het kader van een successieplanning gewenst zijn dat juist de begunstigde enige

²² H. CASMAN, “L’assurance-vie au regard du droit des donations et du droit successoral”, in B. DUBUISSON en P. JADOUL, *L’assurance-vie et les pensions complémentaires*, Brussel, Bruylant, 2006, 74-76.

²³ C. DEVOET, *L’assurance-vie. Aspects techniques et juridiques*, Brussel, Kluwer, 2004, 168, zoals aangehaald door P. VAN EESBEECK, “Levensverzekering/begunstigingsclausule”, in A. VERBEKE, H. DERYCKE en P. LALEMAN (eds.), *HEP 7*, Gent, Larcier, 2006, 16.

²⁴ Art. 1122 B.W.

controle over de levensverzekering verkrijgt, bijvoorbeeld na een schenking (zie randnr. 141 e.v.). De aanvaarding is formalistisch. Zij vereist een polisbijvoegsel, ondertekend door de verzekeringnemer, verzekeraar en begunstigde, zodat de verzekeringnemer de facto een vetorecht behoudt²⁵.

C. Kwalificatie van de aanduiding van een begunstigde in een levensverzekering

115. De aanduiding van en de aanvaarding door de begunstigde wordt in de regel burgerrechtelijk gekwalificeerd als een onrechtstreekse schenking. Een kwalificatie als (onrechtstreekse) schenking vereist nochtans dat zij kosteloos geschiedt. Dit is echter niet steeds het geval en moet in concreto worden beoordeeld. De aanduiding van de begunstiging kan immers ook onder bezwarende titel gebeuren, bijvoorbeeld ter uitvoering van een in een eerder gedane schenking voorwaarde of last (zie randnr. 141 e.v.).

116. Een kwalificatie als rechtshandeling onder bezwarende titel brengt voor ons onderzoek geen grote gevaren (op successierechtelijk vlak) met zich mee. Het bezwarend karakter maakt de handeling niet onderworpen aan artikel 921 B.W. (samenstelling van de fictieve massa), omdat wordt verondersteld dat er een tegenprestatie in het vermogen terechtkomt. Ook artikel 8 W. Succ. viseert dergelijke rechtshandelingen niet (zie randnr. 134). Wij zullen er hierna dan ook geen aandacht besteden.

117. Indien de begunstiging een (onrechtstreekse) schenking betreft, zijn de gevolgen zowel erfrechtelijk als fiscaalrechtelijk veel groter²⁶. Een schenking vereist de verarming van de schenker en correlatief daarmee de verrijking van de begiftigde enerzijds en het bestaan van een *animus donandi* in hoofde van de schenker anderzijds. Dat er sprake is van een verarming respectievelijk verrijking zal niet vaak worden betwist. Over de vraag of de beschikking tussen de echtgenoten *animus donandi* is gebeurd, kan worden gediscussieerd²⁷, maar lijkt ons inziens veelal terecht als de kinderen of een derde worden aangeduid als begunstigde. In de mate dat een schenking voorligt, dient zij in principe bij de

²⁵ Art. 123 LVO.

²⁶ Dat deze problematiek aandacht verdient, bewijst het gelijknamige artikel van Barbaix: R. BARBAIX, "Erfrechtelijke aspecten, van de (onrechtstreekse) schenking via een begunstiging in een levensverzekering. De debatten heropend?", in F. SWENNEN en R. BARBAIX (eds.), *Over Erven. Liber Amicorum Mieke Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, 53-83.

²⁷ Voor een historische schets en uitgebreider analyse: M. PUELINCKX-COENE, "Het moeilijke huwelijk tussen erfrecht en levensverzekeringen", *TEP* 2005/5, 295 e.v.

grondslag van de fictieve massa te worden gevoegd. Indien daarbij blijkt dat de schenking het beschikbaar deel overschrijdt, kan zij in principe aan inkorting onderworpen worden. Nochtans dient (of beter: diende) hierbij rekening te worden gehouden met artikel 124 LVO (zie randnr. 129).

118. Het recht op een verzekeringsprestatie kan *iure proprio* dan wel *iure hereditario* verkregen worden²⁸. Het gevolg naar gelang deze verkrijging heeft belangwekkende gevolgen. Indien de verzekeringsprestatie wordt uitgekeerd ingevolge de aanduiding als begunstigde in het verzekeringscontract zelf, dan geschiedt de verkrijging *iure proprio*. Wordt er geen begunstigde aangeduid, of wordt er een begunstigde aangeduid maar kan deze geen uitwerking krijgen (bv. door zijn vooroverlijden), dan komt de verzekeringnemer, of indien deze overleden is, komen zijn erfgenamen *iure hereditario* tot de verzekeringsprestatie. Men wordt immers geacht voor zijn rechtsopvolgers te bedingen²⁹.

2. De doelstellingen bij het afsluiten van een levensverzekering

119. Wanneer een persoon een levensverzekering afsluit, kan hij hiervoor diverse redenen hebben. Laten we even kort enkele mogelijke doelstellingen die een persoon kan hebben voor het afsluiten van een levensverzekering op een rijtje zetten.

A. Bescherming tegen schuldeisers

120. Een eerste – en misschien niet de meest voorkomende – doelstelling die iemand kan hebben wanneer hij een levensverzekering afsluit, is het beschermen van zijn vermogen tegen aanspraken van schuldeisers³⁰. Inderdaad, zolang er geen uitkering is uit de levensverzekering kan de schuldeiser bijna niets ondernemen. Hij kan weliswaar bewarend beslag leggen, maar geen uitvoerend. Na de uitkering kunnen de schuldeisers de begunstigde aanspreken op grond van een *actio pauliana*³¹. De schuldeisers zullen dan moeten bewijzen dat (i) het om een (onrechtstreekse) schenking aan de begunstigde gaat, (ii) die kennelijk buiten verhouding staat tot het totale vermogen van de schuldenaar en (iii) de pre-

²⁸ R. BARBAIX, “Erfrechtelijke aspecten van schenking via levensverzekeringen”, in F. SWENNEN en R. BARBAIX (eds.), *Over Erven. Liber Amicorum Mieke Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, 57.

²⁹ Art. 1122 B.W. en 107 LVO.

³⁰ We laten hier de bijzondere situatie van een faillissement buiten beschouwing, omdat daar afzonderlijke regels gelden, die mogelijks een uitzondering vormen op de hier vermelde principes.

³¹ Art. 1167 B.W.

mie betaald werd met bedrieglijke benadeling. Voor zover de schuldeisers hierin slagen, zullen zij slechts aanspraak kunnen maken op (een gedeelte van) de betaalde premie. Immers, door de *actio pauliana* wordt de litigieuze rechtshandeling (hier: het afsluiten van de levensverzekering en de betaling van de premie door de schuldenaar) niet tegenstelbaar geacht aan de schuldeisers. Het is dus alsof de verzekering nooit afgesloten werd en de premie nooit het vermogen van de schuldenaar heeft verlaten. Wel bestaat er discussie over de vraag of de schuldeisers zich in voorkomend geval enkel kunnen verhalen op de onterecht betaalde premie, dan wel of zij ook aanspraak kunnen maken op het uitgekeerde kapitaal³².

B. Zeggenschap behouden

121. Via het afsluiten van een levensverzekering (met aanduiding van een derde als begunstigde) kan de verzekeringnemer in zekere mate zeggenschap behouden over het vermogen dat uiteindelijk aan de begunstigde zal toekomen.

Zolang de begunstiging niet aanvaard werd, heeft de verzekeringnemer immers alle vrijheid omtrent afkoop, aanduiding, wijziging of herroeping van de begunstiging. Deze rechten zijn bovendien overdraagbaar, zodat de verzekeringnemer deze rechten desgewenst kan overdragen voor het geval dat hij zou overlijden vóór de realisatie van het verzekerd risico.

Eens de begunstiging aanvaard werd, liggen de kaarten natuurlijk anders. Iedere wijziging aan de verzekeringsovereenkomst zal dan noodgedwongen onderworpen zijn aan het akkoord van de begunstigde.

C. Kan ik door een levensverzekering mijn echtgenoot/echtgenote benadelen?

122. De idee is de volgende: echtgenoten zijn gehuwd onder een gemeenschapsstelsel. De relatie is niet meer wat ze geweest is en één van de echtgenoten ziet de (echtscheidings)bui al hangen. Hij wil echter zoveel mogelijk zijn schaapjes op het droge en sluit een gemengde levensverzekering af op zijn eigen hoofd met zichzelf als begunstigde (bij het bereiken van bv. 65 jaar). De premie wordt betaald met gemeenschappelijke gelden.

³² Dezelfde problematiek doet zich voor bij de interpretatie van art. 124 en 127 LVO.

Volgens de letterlijke lezing van artikelen 127-128 LVO vallen de uitkeringen van een levensverzekering in het eigen vermogen van de begunstigde echtgenoot en is er geen vergoeding verschuldigd aan het gemeenschappelijk vermogen, tenzij de premie kennelijk buiten verhouding stond met het totale vermogen.

Ingevolge het arrest van het Arbitragehof van 26 mei 1999 werden artikel 127-128 LVO echter ongrondwettig verklaard. Kort samengevat, oordeelde het Hof dat:

- wanneer echtgenoten gehuwd zijn onder een gemeenschapsstelsel,
- waarbij één van hen een levensverzekering heeft afgesloten die in feite een spaaroperatie is,
- en waarbij de premie betaald is met gemeenschappelijke gelden,
- de bepaling uit de LVO waardoor de uitkeringen en afkoopwaarden eigen zijn van de echtgenoot die de verzekering heeft afgesloten, ongrondwettig is.

Het Hof laat dus in het midden of het uitgekeerde kapitaal als een gemeenschappelijk goed moet worden gekwalificeerd, dan wel als een eigen goed van de echtgenoot die de verzekering heeft afgesloten, met een vergoedingsplicht aan de gemeenschap.

123. *Quid* in geval van echtscheiding? Stel dat de echtgenoten intussen in een echtscheidingsprocedure verwickeld zijn. Tot hun vermogen behoort een levensverzekering in de configuratie A-A-B. A overlijdt.

124. Indien A tijdens de echtscheidingsprocedure overlijdt, behoudt B in principe het voordeel.

Na de definitieve uitspraak van de echtscheiding verliest elke echtgenoot alle voordelen die bij huwelijksovereenkomst en sinds het aangaan van het huwelijk werden toegekend, behoudens overeenkomst in tegenovergestelde zin³³. Dit artikel werd gewijzigd naar aanleiding van de hervorming van de Echtscheidingswet. Vóór de inwerkingtreding van de nieuwe Echtscheidingswet verloor enkel de schuldige echtgenoot het voordeel. De schuldløze echtgenoot behield de voordelen. Dit zou ons inziens dus zelfs het geval zijn indien de echtgenoot nominatief als begunstigde werd aangeduid³⁴. Artikel 108 van de LVO bepaalt

³³ Art. 299 B.W., zoals gewijzigd door de wet van 27 april 2007, B.S. 7 juni 2007, en in werking getreden op 1 september 2007.

³⁴ Zie hierover schriftelijke vraag nr. 169 van mevrouw Jenne De Potter aan de heer minister van Justitie, *Vr. en Antw.* Kamer, zittingsperiode 52. In dezelfde zin, P. VAN EESBEECK en L. VEREYCKEN, "Beleggingsverzekering – instrument voor vermogensplanning en successieplanning", *Life en Benefits Cahier* 2009, 1, 24.

immers dat, wanneer de echtgenoot bij name als begunstigde wordt aangewezen, hij zijn recht op prestatie behoudt wanneer de verzekeringnemer een nieuw huwelijk aangaat, tenzij deze het tegendeel heeft bedongen of artikel 299 van het Burgerlijk Wetboek toepassing vindt. Bij de hervorming van de echtscheiding werd de LVO niet gewijzigd. Dit heeft tot gevolg dat de echtgenoot steeds zijn recht op de verzekeringsprestatie zal verliezen bij echtscheiding ingevolge het nieuwe artikel 299 B.W. Dit geldt met name voor echtscheidingen die ingeleid en uitgesproken worden na 1 september 2007, datum van inwerkingtreding van de nieuwe Echtscheidingswet.

125. Hoe zit het wanneer de echtscheiding uitgesproken is vóór deze datum of hangende was op deze datum, en waarbij de levensverzekering tot uitkering komt na 1 september 2007?

Voor de hangende procedures is het verdedigbaar te stellen dat beide echtgenoten het voordeel van de uitkering verliezen. Immers, op het moment van de inwerkingtreding van de wet, is er nog geen definitieve rechtsverhouding tot stand gekomen tussen de echtgenoten. Bovendien voorziet het nieuwe artikel 299 B.W. niet in een overgangsbepaling.

Anders is het ons inziens voor de echtscheidingen die reeds uitgesproken waren vóór de inwerkingtreding van de wet, maar waarbij de levensverzekering pas tot uitkering komt na 1 september 2007. Voor deze gevallen moet worden teruggevallen op het oude artikel 299 B.W., waarbij dus enkel de schuldige echtgenoot het voordeel verliest. Het is immers deze versie van de wet die van toepassing was bij de uitspraak van de echtscheiding.

126. Pittig detail: zowel de oude als de nieuwe versie van artikel 299 B.W. heeft enkel betrekking op huwelijksvoordelen die ofwel bij huwelijkscontract, ofwel sinds het aangaan van het huwelijk werden toegekend. Bijgevolg, wanneer de echtgenoot nominatief als begunstigde wordt aangeduid in een levensverzekeringsovereenkomst vóór het aangaan van het huwelijk (bv. tijdens een periode van samenwoning), behoudt hij het recht op de verzekeringsprestatie ook na een latere echtscheiding. Artikel 299 B.W. vindt immers geen toepassing in dit geval.

D. Kan men door een levensverzekering zijn reservataire erfgenamen onterven?

127. Of met andere woorden, moet er met de levensverzekering rekening worden gehouden bij het samenstellen van de fictieve massa, die de grondslag vormt voor de berekening van de reservedelen?

128. Deze vraag kon – tot voor kort – negatief beantwoord worden. Immers, overeenkomstig artikel 124 LVO maakten de premies³⁵ die betaald werden voor een levensverzekering geen deel uit van de fictieve massa, tenzij deze buiten verhouding stonden in vergelijking met het totale vermogen van de verzekeringnemer. Het is dus maar in de mate dat de premiebetalingen buiten verhouding stonden tot het vermogen van de verzekeringnemer, dat de “schenking” opnieuw ter sprake kwam bij het overlijden van de verzekeringnemer³⁶. Hierdoor kon een erflater middels een levensverzekering een groot deel van zijn vermogen “versluizen” naar de persoon die hij wenste, zonder dat zijn reservataire erfgenamen (langstlevende echtgenoot, kinderen of bij gebreke ervan in bepaalde gevallen de ascendenten) hiertegen iets konden ondernemen.

129. Ook dit artikel 124 LVO werd voorgelegd aan ons Grondwettelijk Hof. In een arrest van 26 juni 2008 oordeelde het Hof dat dit artikel de Grondwet schendt in zoverre dit artikel ertoe leidt dat, wanneer een spaarverrichting in de vorm van een levensverzekering (die meer is dan een gewone voorzorgsmaatregel (*un moyen de prévoyance*)) geschiedt, de reservataire rechten van bepaalde erfgenamen niet kunnen worden uitgeoefend ten aanzien van het kapitaal³⁷. Cruciaal bij deze beslissing is dan ook de vraag of een bepaalde levensverzekering al dan niet een spaarverrichting uitmaakt, wat moet worden beoordeeld in de verhouding verzekeraar en verzekeringnemer, en of de verzekering al dan niet een voorzorgsmaatregel uitmaakt, wat moet worden beoordeeld in de verhouding verzekeringnemer en begunstigde³⁸. Het enkele feit dat een levensverzeke-

³⁵ Voor een nuancering tussen het begrip premie en verzekeringsprestatie: P. VAN EESBEECK, “Levensverzekering/Algemeen juridisch kader”, *HEP* 7/1, 10.

³⁶ M. PUELINCKX-COENE, “Het moeilijke huwelijk tussen erfrecht en levensverzekeringen”, *TEP* 2005/5, 302 e.v.

³⁷ Grondwettelijk Hof 26 juni 2008, nr. 96/2008, *R.W.* 2008-09, afl. 1, 44. Ook daarvoor was er reeds rechtspraak die zich heeft gebogen over het probleem: Luik 3 februari 2003, *J.T.* 2003, 368, met noot Y.H. LELEU; Rb. Antwerpen 1 september 2003, *De Verz.* 2004, 116.

³⁸ J. ADRIAENS, “Successieplanning: Grondwettelijk Hof stript “verzekeringskleedjes”, *Fisc. Act.* 2008, nr. 26, 4. N. LABEEUW, “Arrest Grondwettelijk Hof van 26 juni 2008 – Wat valt nog onder het toepassingsgebied van artikel 124 Wet Landverzekeringsovereenkomst?”, *Nieuwsbrief Successierechten*, nr. 2-3, 9 maart 2009, 1-7.

ring een spaarverrichting is, sluit immers niet uit dat begunstiging is gedaan uit voorzorg.

130. Er bestaat geen eenduidig standpunt in de rechtsleer of de verzekeringnemer kan bepalen of de premies moeten worden ingebracht dan wel ingekort, ook in geval van redelijkheid van de premies in verhouding tot het vermogen van de verzekeringnemer. Hoewel artikel 3 LVO bepaalt dat de bepalingen uit de LVO van dwingend recht³⁹ zijn, menen wij dat dit mogelijk is. Dit artikel 3 LVO is slechts relatief dwingend in die zin dat het voor de verzekeringnemer onmogelijk is om ten aanzien van kennelijk onredelijke premies in een (nog) gunstiger regeling te voorzien. Dit artikel belet aldus niet dat verzekeringnemer in een uitgebreidere bescherming ten aanzien van zijn erfgenamen voorziet⁴⁰.

3. De levensverzekering en fiscaliteit⁴¹

131. De wensen van diegene die aan successieplanning wil doen, situeren zich meestal mede op het fiscale niveau. Successieplanning en de mogelijks daarmee gepaard gaande overdracht van vermogen hebben weinig zin indien daarop een belasting verschuldigd is die de successierechten evenaart. We zullen de fiscaliteit van de levensverzekering niet *in extenso* behandelen, maar ons beperken tot de relevante aspecten.

132. De algemene regel stelt dat de Belgische successierechten maar opeisbaar zijn bij een overgang van vermogen *bij* overlijden⁴². Daarbij dient een wezenlijk onderscheid te worden gemaakt met de goederen die worden overgedragen *ter gelegenheid van* het overlijden. Waar bij de eerste de rechtstitel van de overgedragen goederen zich in de nalatenschap bevindt en aldus de hoedanigheid van erfgenaam of legataris vereist, is dit het niet zo bij de laatste. De rechtstitel

³⁹ Daarom zouden volgens sommigen ook redelijke premies niet aan inbreng of inkorting kunnen worden onderworpen: B. DUBUISSON, “Les nouveaux produits d’assurance-vie face au droit. La fin des libéralités?”, *T.B.B.R.* 1997, 348.

⁴⁰ In dezelfde zin: R. BARBAIX, “Erfrechtelijke aspecten van schenking via levensverzekeringen”, in F. SWENNEN en R. BARBAIX (eds.), *Over Erven. Liber Amicorum Mieke Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, 58, voetnoot 13; E. DE WILDE D’ESTMAEL, “La disqualification d’un contrat d’assurance en un produit d’épargne”, *Rev. not. b.* 2003, 249.

⁴¹ Zie hierover uitvoerig J. GRILLET, “De belastbaarheid van levensverzekeringen en aanverwante financiële producten (o.m. Verzekeringen Tak 21 en Tak 23) in het successierecht (art. 8 W. Succ.)”, *T. Not.* 2006/11, 567 e.v.

⁴² Zie hierover uitvoerig: M. DELBOO en S. NELIS, “Levensverzekeringen en successieplanning: optimalisatie door tussenplaatsing burgerlijke maatschap”, in L. MAES, H. DE CNIJF en L. DE BROECK (eds.), *Fiscaal Praktijkboek Indirecte Belastingen*, IX, Mechelen, Kluwer 2008, 299-306.

bevindt zich buiten de nalatenschap en de hoedanigheid van erfgenaam of legataris is niet vereist.

133. Voorgaande algemene regel heeft als gevolg dat uitkeringen uit levensverzekeringen principieel belastingvrij zouden moeten toekomen aan de begunstigde. Zij worden in principe verkregen van de verzekeraar en dus niet via de nalatenschap van de verzekeringnemer (tenzij *iure hereditario* verkregen). Deze onbelastbaarheid zou de levensverzekering tot een gemakkelijk planningsinstrument verheffen en verklaart waarom een fictielegaat nodig bleek om successierechten te kunnen heffen (art. 8 W. Succ.). Burgerrechtelijk is het evenwel geen legaat.

134. Uitkeringen ingevolge levensverzekeringen zullen in de meeste gevallen⁴³ dus wel onderworpen worden aan successierechten ingevolge het fictieartikel van artikel 8 W. Succ. Dit artikel belast de zogenaamde bedingen ten behoeve van een derde, waarvan de levensverzekering een typevoorbeeld uitmaakt. Een uitgebreide toepassing van dit artikel op de levensverzekering valt buiten het bestek van dit werk. We verwijzen de lezer daarvoor graag naar de meer gespecialiseerde literatuur dienaangaande⁴⁴.

135. De mogelijks meest relevante toepassingsvoorwaarde voor artikel 8 W. Succ. inzake levensverzekering betreft het kosteloze karakter van de begunstigingsaanwijzing, ook wel de *animus donandi* genoemd. Daarenboven dient deze *animus donandi* door de Fiscale administratie niet eens te worden bewezen. Artikel 8 lid 5 voorziet immers in een vermoeden dat de verkrijger wordt verondersteld kosteloos te ontvangen. Het is aan de verkrijger om aan te tonen dat geen *animus donandi* voorligt. In concreto kan worden geconcludeerd dat artikel 8 W. Succ. een levensverzekering met gelijk welke configuratie viseert voor zover deze een beding ten behoeve van een derde uitmaakt waarbij een *animus donandi* voorligt in hoofde van de verzekeringnemer. Inzake successieplanning zal men dus trachten ofwel aan de begunstiging een bezwarend karakter te verbinden ofwel om een beding ten behoeve van zichzelf te creëren.

136. Nochtans moet erop worden gewezen dat de creatie van een beding ten behoeve van zichzelf niet steeds volstaat om het fictielegaat te vermijden. Artikel 8 lid 4 W. Succ. voorziet immers in een specifieke toepassing op echtgenoten

⁴³ De gevallen waarbij een levensverzekering niet onderworpen is aan art. 8 W. Succ. komen verder aan bod.

⁴⁴ J. DECUYPER, *Successierechten*, Mechelen, Kluwer, 2004-2005, 120-148.

gehuwd onder een gemeenschapsstelsel. In zulk geval zullen in principe successierechten verschuldigd zijn op de helft van het overlijdenskapitaal. Het betreft evenwel een vermoeden *iuris tantum*, zodat men ontsnapt aan de successierechten, indien men kan bewijzen dat de premiebetalingen gefinancierd werden met eigen gelden⁴⁵.

137. Artikel 8 W. Succ. voorziet zelf in een aantal uitzonderingsgevallen. De belangrijkste uitzondering voor de heffing inzake successierechten van de uitkeringen uit een levensverzekering betreft waarschijnlijk de voorgaande heffing van registratierechten. Hoewel op het beding ten behoeve van een derde principieel successierechten verschuldigd zijn, zijn deze laatste niet opeisbaar indien de sommen, renten of waarden worden verkregen ingevolge een beding dat aan het registratierecht voor schenkingen werd onderworpen.

4. Successieplanning en levensverzekering

138. Hoe kan de levensverzekering nu in concreto ingepast worden in een successieplanning? Is het *überhaupt* wel een interessant planningsinstrument? Welke doelstellingen kan de erflater hiermee bereiken?

139. Wij bekijken hierna drie manieren waarop een levensverzekering kan worden aangewend in het kader van een successieplanning:

1. schenking van gelden aan de begiftigde zodat deze laatste een levensverzekering sluit als verzekeringnemer, waarbij de levensverzekering wordt aangewend ter garantie van bepaalde in de schenking opgenomen voorwaarden en lasten;
2. schenking (en vrijwillige aanbidding ter registratie) van de levensverzekering;
3. overdracht van de rechten als verzekeringnemer en vrijwillige aanbidding ter registratie van deze overdracht.

A. Schenking gevolgd door een levensverzekering

140. De schenker doet een schenking van gelden aan de begiftigde. Wat de schenking betreft, kunnen we in herinnering brengen dat deze niet noodzakelijk notarieel verleden dient te worden, tenzij het goederen op naam betreft (aande-

⁴⁵ Zie evenwel het arrest van het hof van beroep te Antwerpen van 27 februari 2007, *Réc. gen. enr. not.* 2008, 60 en noot van S. SEYNS in *Nieuwsbrief Successierechten* nr. 8, 11 september 2008, 8/6.

len op naam, verzekeringen...) of indien de schenker het vruchtgebruik wil voorbehouden. Het verlijden van een schenking voor een Belgische notaris maakt evenwel de schenkingsrechten opeisbaar (3% of 7% voor roerende goederen in het Vlaamse en Brusselse Gewest, 3%, 5% of 7% in het Waalse Gewest). De schenking kan ook geschieden door middel van een eenvoudige hand- of bankgift zonder dat daarbij schenkingsrechten worden geheven. Men weet dat in dergelijk geval toch successierechten verschuldigd zijn ingeval de schenker binnen de drie jaar overlijdt. Hetzelfde geldt indien de schenking voor een buitenlandse (bv. Nederlandse of Zwitserse) notaris wordt verleden en in België niet (vrijwillig) ter registratie is aangeboden⁴⁶.

1. De conventionele terugkeer

141. Menig schenker huivert voor de situatie waarbij de begiftigde kinderloos zou overlijden vóór hem in welk geval de goederen mogelijks naar hem terugkeren op grond van het wettelijk erfrecht en dus met successierechten. Dergelijke hypothese kan worden vermeden door in een beding van conventionele terugkeer te voorzien in de schenkingsakte⁴⁷. Het beding van conventionele terugkeer is wellicht voldoende gekend, zodat wij enkel toelichten hoe het kan worden gekaderd in een levensverzekering⁴⁸.

142. Door middel van een conventionele terugkeer realiseert men dat het geschonken goed terugkeert naar het vermogen van de schenker in geval van (al dan niet kinderloos) vooroverlijden van de begiftigde, en dit zonder successierechten. Het betreft dus een ontbindende voorwaarde in geval van vooroverlijden. Ingevolge de vervulling van de voorwaarde wordt de schenking geacht nooit te hebben bestaan. Toch biedt deze conventionele terugkeer geen absolute zekerheid dat de geschonken goederen in voorkomend geval terugkeren naar de schenker. Wanneer de schenking in volle eigendom is gebeurd, kan de begiftigde de goederen reeds hebben opgesoupeerd zodat de schenker slechts een vorderingsrecht krijgt ten aanzien van de nalatenschap, zodat hij de facto waarschijnlijk geen terugkeer zal zien gebeuren⁴⁹.

⁴⁶ Art. 7 W. Succ.

⁴⁷ Art. 951 B.W.

⁴⁸ Zie hierover uitgebreid: M. PUELINCKX-COENE, "Schenkingsrechten onder ontbindende voorwaarde", *HEP* 2 en N. LABEEUW, "Recht van terugkeer en zakelijke subrogatie", *TEP* 2006/2, 104 e.v.

⁴⁹ Wanneer de begiftigde de geschonken goederen daarentegen zou hebben verkocht, heeft de schenker in principe een volgrecht. Een conventionele terugkeer heeft immers terugwerkende kracht, tenzij de derde-verkrijger een beschermende maatregel kan inroepen (art. 2279 B.W.).

143. Ter vermindering van dit scenario kan men als volgt te werk gaan. Na de schenking sluit de begiftigde een levensverzekering af in de volgende configuratie: de begiftigde is de verzekeringnemer en het verzekerd hoofd. De schenker is de begunstigde van de levensverzekering (A-A-B-configuratie). Hij aanvaardt ook uitdrukkelijk de begunstiging. Hierbij is het essentieel dat in de polis uitdrukkelijk wordt gestipuleerd dat het sluiten van het levensverzekeringcontract een uitvoering is van voormeld beding van conventionele terugkeer, dat opgenomen werd in de schenkingsakte of in de *pacte adjoint* (wanneer de schenking middels hand- of bankgift is gebeurd)⁵⁰. Dit heeft tot gevolg dat bij een eventueel vooroverlijden van de begiftigde-verzekerd hoofd de uitkering van die gelden aan de schenker een uitvoering van die contractuele bepalingen uitmaakt, bij gebreke waarvan er mogelijks geen terugkeer zou zijn. Met andere woorden, de uitkering van de gelden gebeurt aldus onder bezwarende titel, zodat er geen successierechten verschuldigd zijn wegens de niet-toepasselijkheid van artikel 8 W. Succ. Ook de Fiscale administratie volgt deze stelling⁵¹.

144. Met deze techniek slaat men als het ware twee vliegen in één klap. De aanvaarding van de begunstiging door de schenker-begunstigde zorgt ervoor dat de begiftigde-verzekeringnemer de aan diens positie verbonden rechten niet meer exclusief kan uitoefenen, in die mate dat zij steeds het akkoord van de begunstigde vergen. Daarenboven verkrijgt de schenker een solvabele schuldenaar indien het verzekerde voorval (het vooroverlijden van de begiftigde) zich voordoe. Hij voorkomt als het ware het risico dat de begiftigde het hem geschonken geld verbrast zodat bij diens overlijden de schenker enkel nog een vordering heeft op een mogelijks insolvabele schuldenaar.

145. Wel moet erop worden gewezen dat de vrijstelling van successierechten wellicht enkel geldt voor het geval dat de uitkering het geschonken bedrag niet overschrijdt. Het surplus zal waarschijnlijk aan successierechten onderworpen worden.

146. Het aanwenden van de levensverzekering biedt een versterkte zekerheid voor de schenker. Uiteraard bestaan er andere instrumenten en modaliteiten (zoals een tijdelijk vervreemdingsverbod, een burgerlijke maatschap...) om verkwisting door de begiftigde te voorkomen.

⁵⁰ In dezelfde zin: J. RUYSEVELDT, "Actuele ontwikkelingen inzake levensverzekeringsovereenkomsten", in W. PINTENS en J. DU MONGH (eds.), *Patrimonium*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 350-355.

⁵¹ Besl. 22 februari 2007, E.E./101.887, *Rep. RJ* nr. S8/30-01.

2. Last van lijfrente of periodieke uitkering

147. Op analoge wijze kan de levensverzekering gebruikt worden ter garantie van de betaling van een last van een lijfrente of periodieke uitkering, die als last van de schenking werd opgenomen. Niet zelden worden een conventionele terugkeer en een last van lijfrente of periodieke uitkering gecombineerd⁵². De last van een lijfrente of periodieke uitkering kadert binnen de wens voor de schenker om een zekere inkomstenstroom te behouden.

148. Hierbij rijst de vraag in welke mate de levensverzekering kan worden gebruikt om deze last te (helpen) verwezenlijken. De uitvoering van de last een lijfrente of periodieke uitkering te betalen kan worden uitgevoerd via het sluiten van een levensverzekering. In concreto wordt deze zekerheid tot betaling verwezenlijkt door een gedeeltelijk jaarlijks afkooprecht over te dragen aan de schenker ten belope van de overeenstemmende lijfrente of periodieke uitkering⁵³. De begiftigde treedt daarbij op als verzekeringnemer en verzekerde, de schenker wordt aangeduid als begunstigde van de rente. De schenker aanvaardt deze begunstiging. Het verdient daarbij aanbeveling, net zoals bij de conventionele terugkeer, om zowel in de schenkingsakte als de polis te vermelden dat de levensverzekering een uitvoering is van voormelde last. Door de aanvaarding van de schenker-begunstigde wordt de begunstiging onherroepbaar, zodat hierbij aan de schenker de nodige zekerheid wordt verschaft.

149. Noteer daarbij dat men geen automatisch afkooprecht kan toekennen aan de schenker, aangezien daardoor een mogelijke herkwalficatie als rente niet uitgesloten lijkt en dit de eventuele belastbaarheid op grond van artikel 17 § 1, 4° WIB met zich kan meebrengen⁵⁴. Daarenboven beantwoordt dit automatisme niet aan de desiderata van de schenker. Een mogelijkheid tot uitkering volstaat, een effectieve uitkering is niet steeds gewenst.

3. De levensverzekering als last van de schenking

150. Een volgende stap betreft een onderzoek naar de vraag of de verplichting om een levensverzekering af te sluiten uitdrukkelijk als last van een schenking kan worden opgelegd, dan wel of we hier noodzakelijkerwijze op de goodwill van de begiftigde moeten kunnen rekenen. Hoewel er argumenten pro zijn, staan

⁵² P. VAN EESBEECK, "Levensverzekering/Conventionele terugkeer en last van lijfrente of van periodieke uitkering", *HEP* 7/5, 34 e.v.

⁵³ Art. 119 en 120 LVO.

⁵⁴ P. VAN EESBEECK, "Levensverzekering/Conventionele terugkeer en last van lijfrente of van periodieke uitkering", *HEP* 7/5, 35.

wij in dit concrete geval eerder afzijdig tegenover het opnemen van deze last in de schenkingsakte of in de *pacte adjoint* zelf, dit omwille van de mogelijke inbreuk op de onherroepelijkheid van de schenking⁵⁵. De gemodaliseerde schenking is slechts geldig indien de verplichting tijdelijk is, slechts een relatieve onbeschikbaarheid inhoudt en door een rechtmatig belang wordt verantwoord⁵⁶. De vraagstelling betreft vooral het vereiste van rechtmatig belang. Het zal aan de rechter zijn om te oordelen of de uitvoering van een conventionele terugkeer of een last tot uitkering van een rente dergelijke verplichting rechtvaardigen. In concreto zou dergelijke verplichting verantwoordbaar zijn, doch in abstracto lijkt zij niet geheel sluitend te zijn. De schenker zal dus in zekere mate moeten vertrouwen op de goodwill van de begiftigde met betrekking tot het al dan niet afsluiten van de levensverzekering. Hij zal erin moeten berusten dat de verstandhouding tussen hemzelf en de begiftigde van die aard is dat de begiftigde zijn raad opvolgt.

B. De schenking van de levensverzekering door middel van vrijwillige aanbidding ter registratie

151. Hierna zullen wij nagaan of de schenking van de levensverzekering door middel van registratie tegen betaling van de vlakke schenkingsrechten mogelijk is. In de huidige stand van de wetgeving stuit de vrijwillige aanbidding ter registratie van de levensverzekering op het fictielegaat in artikel 4, 3° Vl. en Br. W. Succ. Ingevolge dit artikel worden alle schenkingen onder de opschortende voorwaarde die vervuld wordt bij het overlijden van de schenker beschouwd als een legaat, en dus belast met successierechten. Nemen we nu de levensverzekering waarbij de begiftigde optreedt als begunstigde, de schenker als verzekeringnemer en verzekerde (A-A-B-configuratie). Bij het overlijden van de schenker-verzekerde wordt er een kapitaal uitgekeerd aan de begiftigde. De begunstigde verkrijgt dus enkel iets ingevolge het eerder overlijden van de schenker. Door de registratie van dergelijke levensverzekering betreedt men het toepassingsgebied van artikel 4, 3° W. Succ. Ten overvloede weze gezegd dat de interpretatie van een opschortende voorwaarde door de Fiscale administratie niet strookt met het juridisch begrip van een voorwaarde als een toekomstige, onzekere gebeurtenis. Het overlijden van een persoon is nu eenmaal geen onzekere gebeurtenis aangezien iedereen vroeg of laat overlijdt. Alleen het exacte tijdstip is ongekend. Met andere woorden het overlijden van een persoon is een termijn en geen voor-

⁵⁵ Art. 894 en 946 B.W.

⁵⁶ De voorwaarden zijn aldus dezelfde als deze onder dewelke een vervreemdingsverbod als geldig kan worden aangezien.

waarde. Echter, zolang de Fiscale administratie haar standpunt niet wijzigt, is een vrijwillige aanbieding ter registratie van een levensverzekering ons inziens niet mogelijk.

152. Enkel een registratie van een levensverzekering bij leven lijkt nuttig, omdat artikel 4, 3° W. Succ. daarop niet van toepassing is.

C. Overdracht van de rechten van de verzekeringnemer

153. Een laatste alternatief is de overdracht van de rechten als verzekeringnemer. Dergelijke overdracht kan eenvoudig geschieden door middel van een polis-bijvoegsel. In dergelijk geval wordt de begunstigde meteen ook verzekeringnemer, zodat een beding ten behoeve van zichzelf voorligt en een eventuele toepassing van artikel 8 W. Succ. achterwege blijft. De overdracht van de rechten van de verzekeringnemer op de begunstigde moet ons inziens wel opnieuw als een schenking gekwalificeerd worden. Deze schenking genereert dus opnieuw een driejaarstermijn, die zou kunnen worden vermeden door de vrijwillige aanbieding ter registratie van deze overdracht mits betaling van de roerende schenkingsrechten.

154. Burgerrechtelijk lijkt dit ons eerder een successieplanning *in extremis*. Doordat de verzekeringnemer zijn rechten heeft overgedragen, heeft hij geen enkele controle meer op de levensverzekering. De nieuwe verzekeringnemer (begunstigde) zou zijn afkooprecht kunnen uitoefenen, of een begunstigde aanstellen die helemaal niet beantwoordt aan de wensen van de oorspronkelijke verzekeringnemer.

155. Echter, om een waardig *in extremis*-middel van successieplanning te zijn, moet de overdracht zonder twijfel kunnen worden geregistreerd aan de vlakke en verlaagde schenkingsrechten. Nu werden wij zeer recent geconfronteerd met dergelijk geval. Onze poging om de overdracht van de rechten vrijwillig aan te bieden ter registratie stootte op een “neen” vanwege de ontvanger. Deze laatste registreerde het document weliswaar aan het algemeen vast recht, doch weigerde om de schenkingsrechten te heffen. Als argument riep hij (ons inziens) volledig ten onrechte artikel 4, 3° Vl. W. Succ. in... Wij zien echter niet goed in hoe artikel 4, 3° Vl. W. Succ. in dit geval van toepassing kan zijn. De overdracht van de rechten van de verzekeringnemer op de begunstigde gebeurt immers onmiddellijk en is geenszins onderworpen aan een opschortende voorwaarde die in vervulling gaat ingevolge het overlijden van de schenker.

Conclusie

156. Uit voorgaande mag blijken dat de levensverzekering zeer zeker interessante mogelijkheden biedt om bepaalde doelstellingen van de schenker te verwezenlijken of om bepaalde garanties in te bouwen. Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat de grens tussen een levensverzekering en andere vermogensbestanddelen steeds kleiner wordt, ingevolge enkele arresten van ons Grondwettelijk Hof, waarbij enkele artikelen uit de LVO als ongrondwettelijk werden beoordeeld. Een levensverzekering, althans deze die de loutere voorzorgsmaatregel overstijgt, wordt dus meer en meer als een gewoon vermogensbestanddeel behandeld.

157. Fiscaal is de schenking van een levensverzekering tot op heden nog een troebele materie waarvan het zeker is dat er in de meeste gevallen successierechten over verschuldigd zijn en waarbij de vrijwillige aanbidding ter registratie vooralsnog en in afwachting van een gewijzigde wetgeving ons inziens niet mogelijk is. Indien de schenker eerst zelf een verzekering afsluit en deze vervolgens schenkt, loert het (door de Fiscale administratie verkeerd geïnterpreteerde) fictielegaat van artikel 4, 3° W. Succ. immers om de hoek, waardoor men aan initiële wensen van de schenker niet tegemoetkomt. Ook de loutere overdracht van de rechten door de oorspronkelijke verzekeringnemer aan de begunstigde en de vrijwillige aanbidding ter registratie van deze overdracht stuit in de praktijk op een “neen”. Bovendien verliest men alle controle op de levensverzekering, zodat deze techniek voornamelijk bij *in extremis*-gevallen (nuttig) zou kunnen worden gebruikt, wat dan weer wordt verhinderd door het schijnbare verzet in de praktijk van de Fiscale administratie om dergelijke overdracht te registreren aan de lage schenkingsrechten.

158. Nochtans zijn wij niet al te pessimistisch en zouden toch graag met een positieve noot eindigen. Voorgaand betoog zou tot de al te overhaaste conclusie kunnen leiden dat eens een levensverzekering is afgesloten, er geen planning meer mogelijk is, en artikel 8 W. Succ. als een zwaard van Damocles boven het hoofd hangt. Niets belet immers dat de levensverzekering wordt afgekocht en daarmee verkregen gelden worden geschonken. In dit geval is het evenwel niet de levensverzekering die het planningsinstrument uitmaakt, doch wel de schenking. Een andere mogelijkheid is het omvormen van het beding ten behoeve van een derde in een beding ten behoeve van zichzelf, zodat artikel 8 W. Succ zijn doel mist, bijvoorbeeld met een schenking gevolgd door een levensverzekering.